

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Finansielle utviklingstrekk og utfordringer

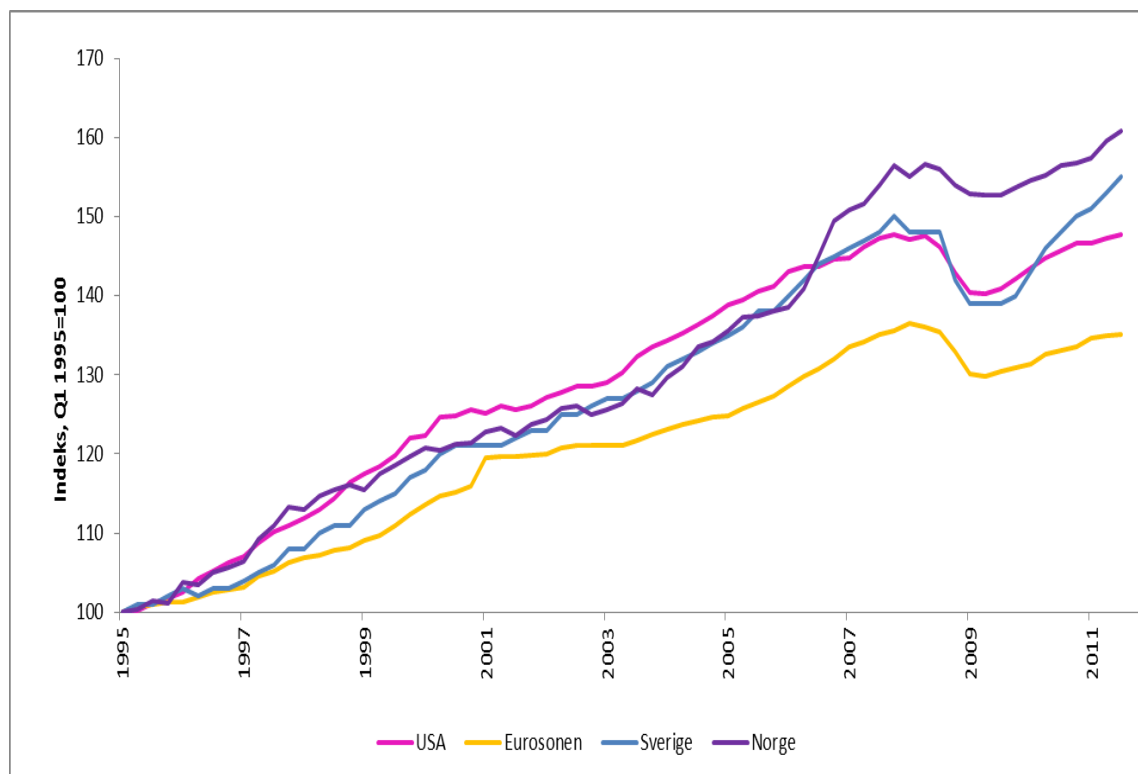
Finanstilsynsdirektør Morten Baltzersen

Valutaseminaret 2012

Soria Moria Hotell, 3. februar 2012

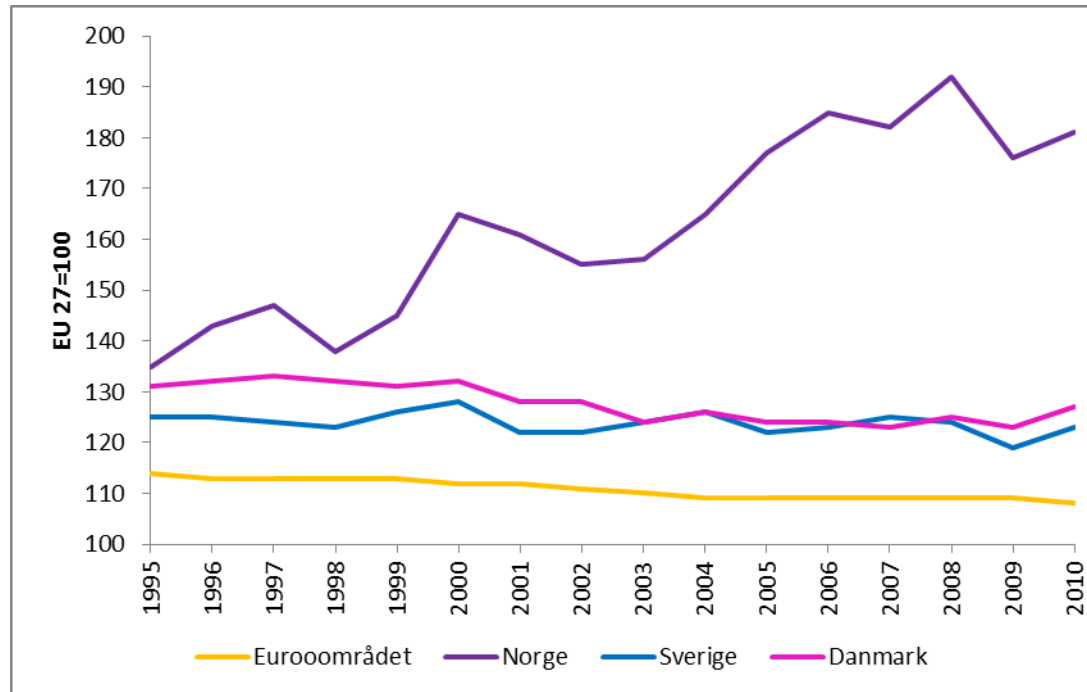
- Den internasjonale finansuroen – hvordan påvirkes vi?
- Husholdningenes gjeld og utviklingen i boligmarkedet
- utfordringer i livsforsikring

Utvikling i BNP Fastlands-Norge og utvalgte land

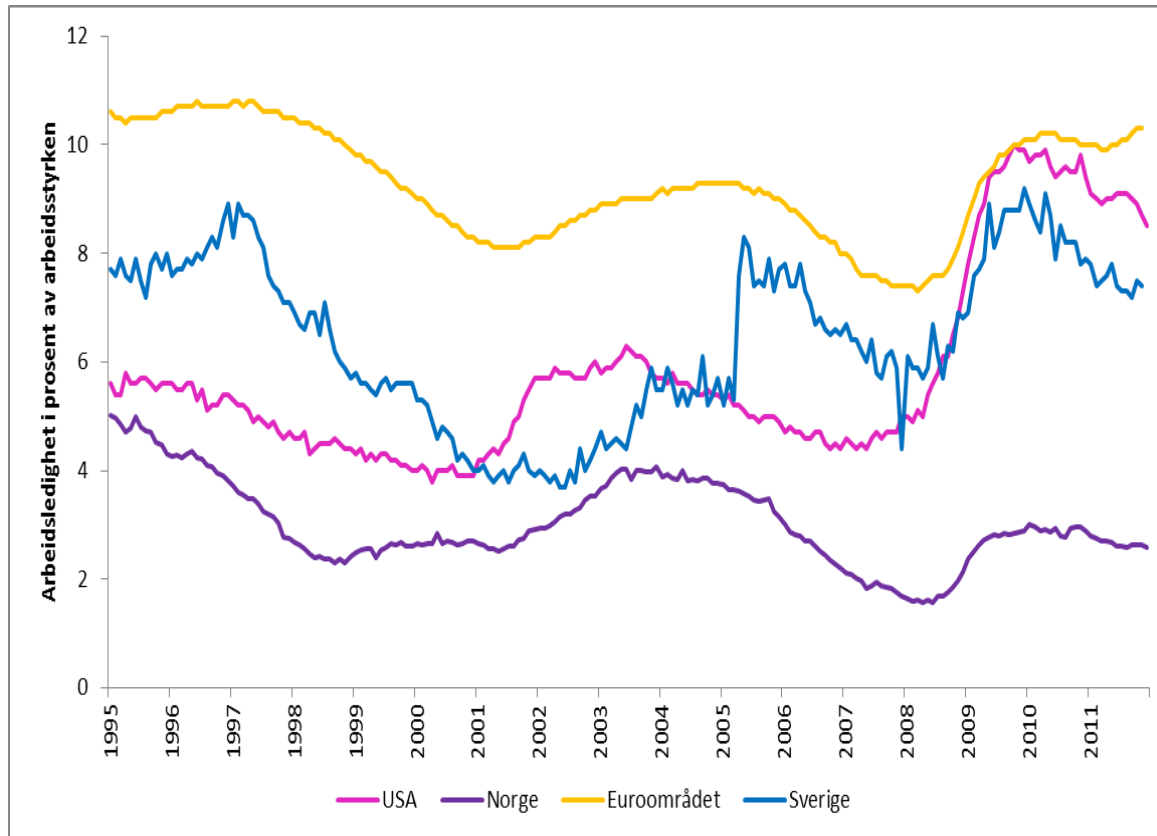
Kilde: Datastream

BNP per innbygger i Norge og EU

Kilde: Eurostat

Arbeidsledighet i Norge og utvalgte land

- Veksten i norske husholdningers realdisponible inntekt var 75 % i perioden 1993-2010 (3,3 pst. årlig gj.snitt)

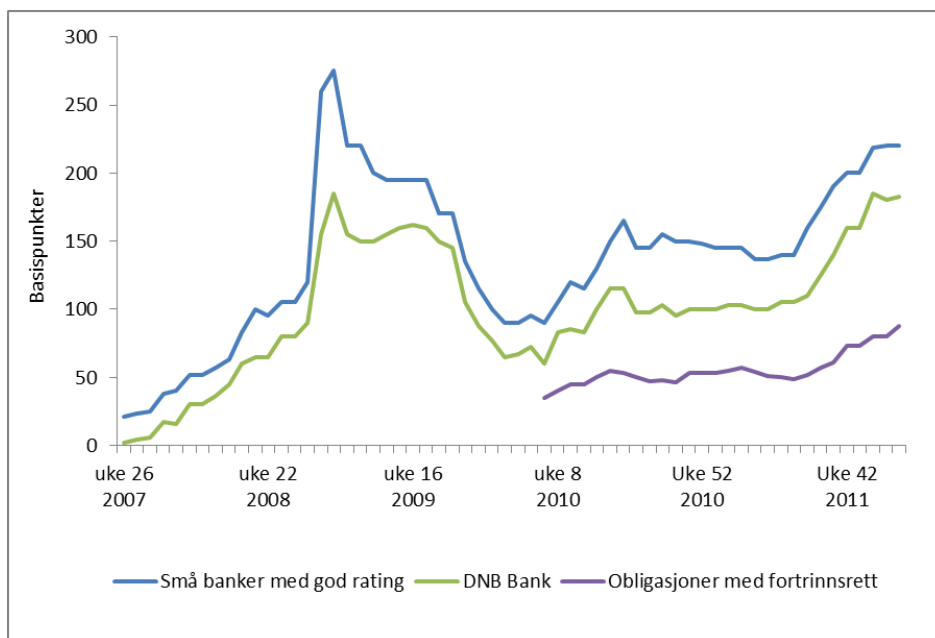
Kilder: Datastream og Eurostat

Internasjonal finansuro påvirker norske banker

- Norske banker har svært lav direkte eksponering mot gjeldsutsatte euroland
- Uro i internasjonale finansmarkeder har betydning for norske bankers markedsfinansiering: dyrere og kortere
- Økonomisk tilbakeslag vil gi økte tap

Dyrere finansiering - også for norske banker

Marginen over NIBOR for 5-års obligasjoner med flytende rente

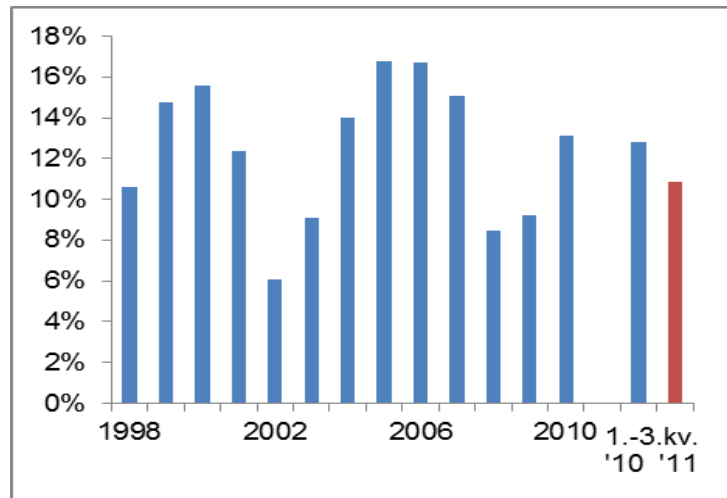

Kilde: DNB Markets

- Marginen over NIBOR på bankenes markedsfinansiering nesten like høy som høsten 2008
- Bankene bedre rustet mot likviditetsproblemer enn i 2008

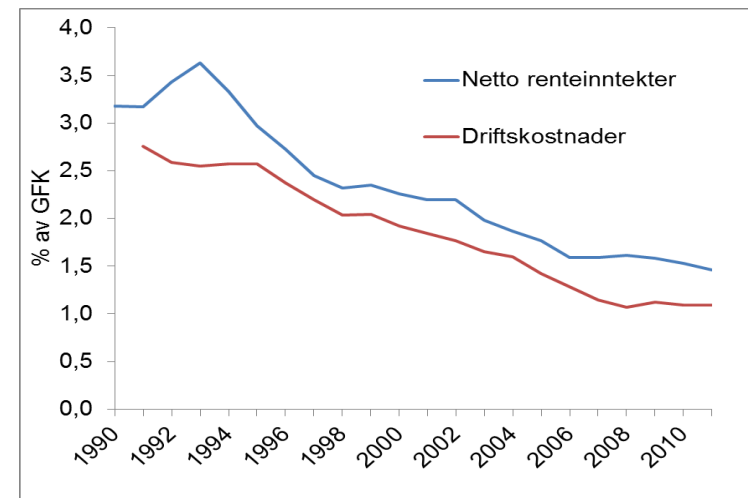
Lønnsomhet i norske banker

Egenkapitalavkastning

Kilde: Finanstilsynet

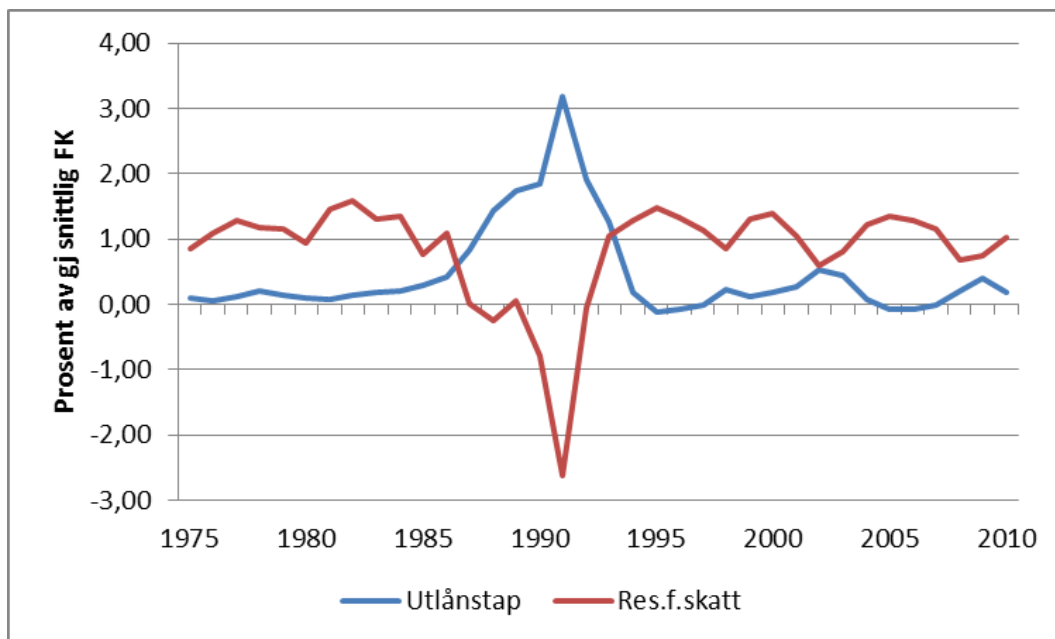
Netto renteinntekter og driftskostnader

Kilde: Finanstilsynet

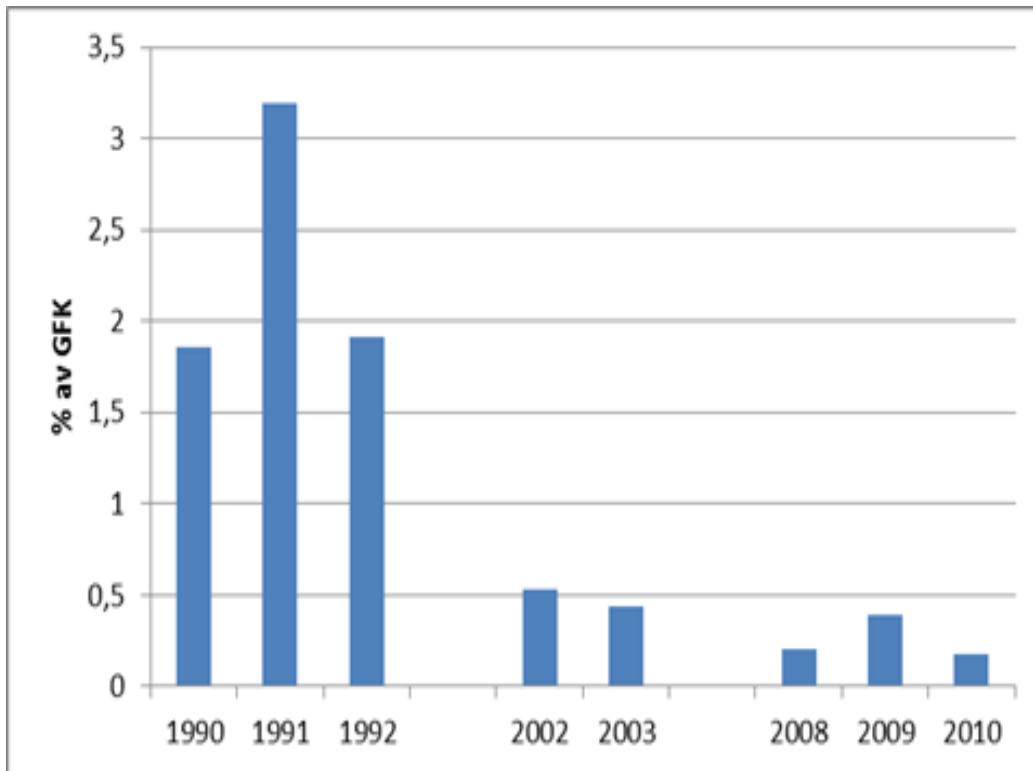
- Bankene har hatt god avkastning på egenkapitalen
- Tapene er svært lave og kostnadsnivået har over lengre tid blitt redusert
- Synkende netto renteinntekter

For 20 år siden var bankenes utlånstap betydelige

- 1988-93 utgjorde bankenes samlede utlånstap over 11% av forvaltningskapitalen
- Deretter fulgte mange år med god vekst som har bidratt til å holde tapene lave

Utlånstap siste tre nedgangskonjunkturer

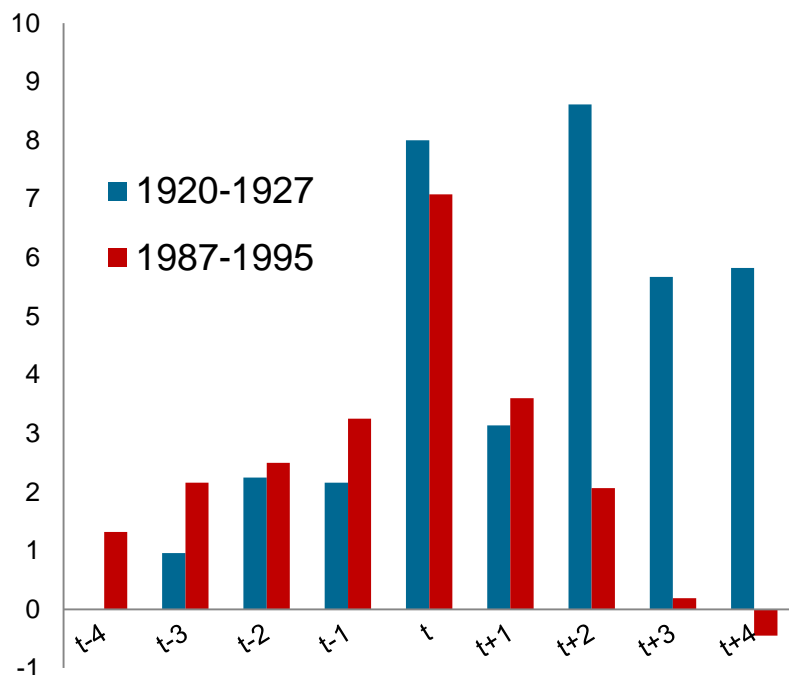

Kilde: Finanstilsynet

- Etter bankkrisen har tapene vært lave
- God politikk, gode kredittvurderinger og heldige konjunkturer har bidratt til stabilitet og lave tap
- Risiko kan lett undervurderes

Tidligere bankkriser

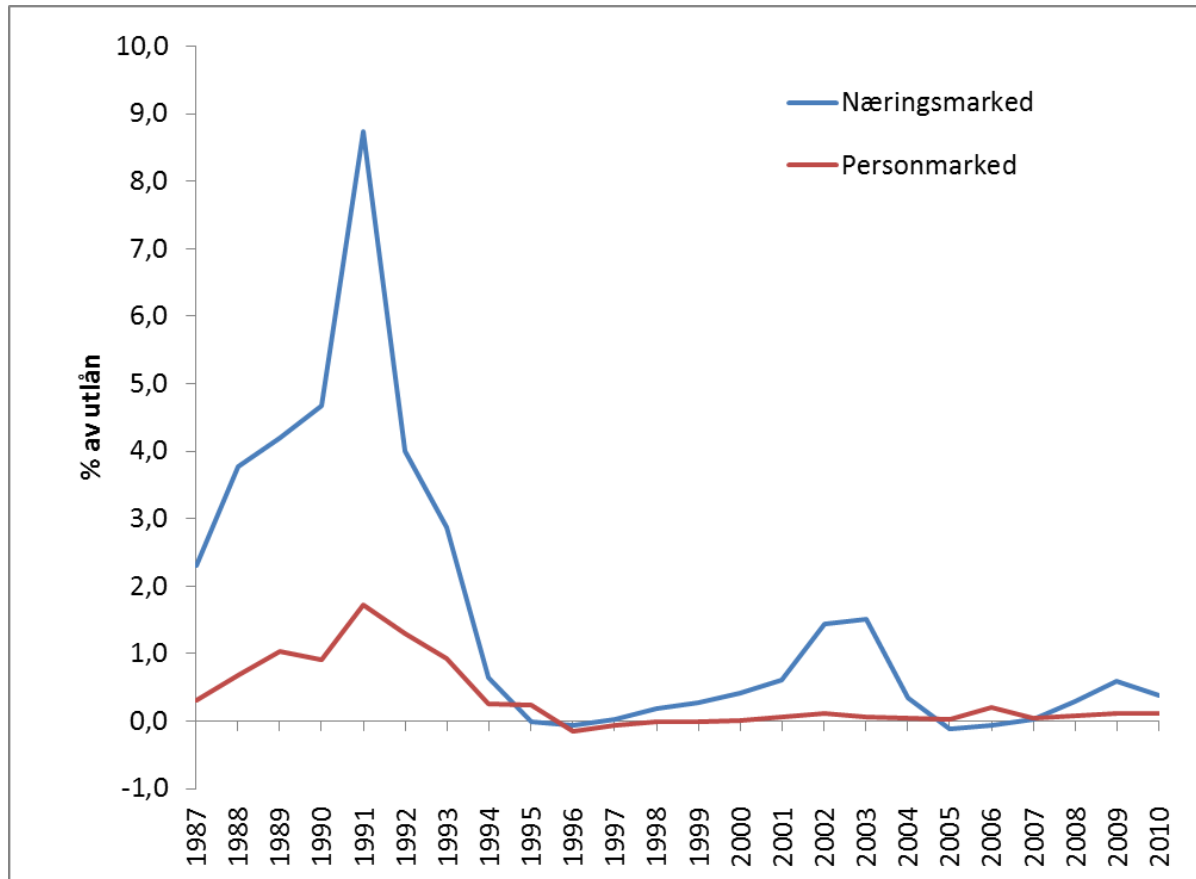
Bokførte tap i prosent av forvaltningskapital. Forretningsbanker.

Kilde: Norges Bank. t = 1923 og 1991

- To store bankkriser i Norge på 1900-tallet
- På 1920-tallet måtte 131 banker avvikles eller overtas av andre
- Meget høye tap i forretningsbankene i disse to krisene
- Tapene kom to-tre år etter konjunkturbunnen

Tap på næringslån og personlån

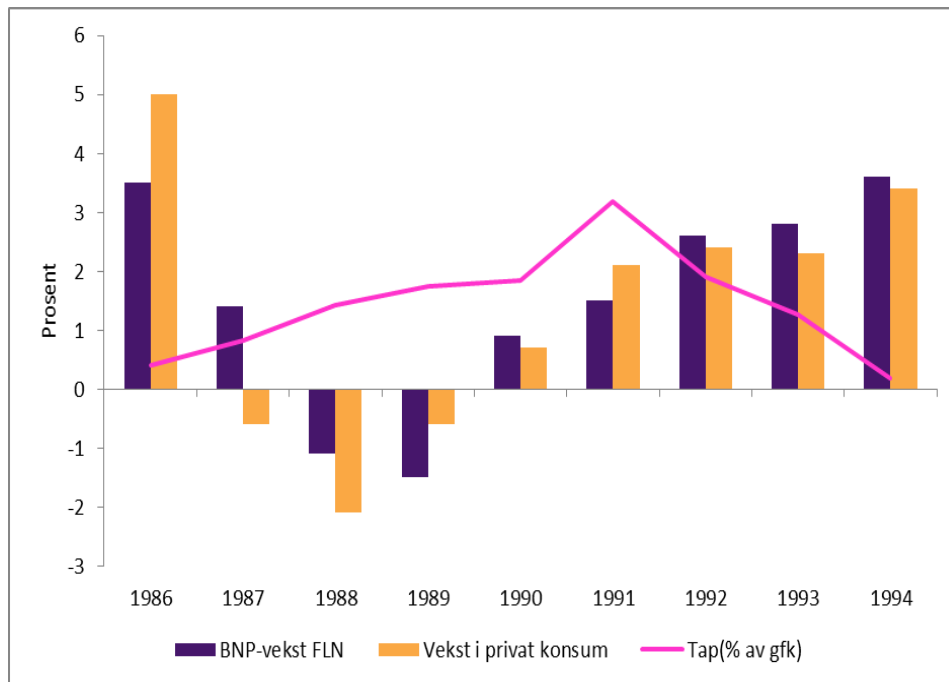

Estimert 1987-1991

Kilde: Finanstilsynet og Norges Bank

Konjunkturer og utlånstap

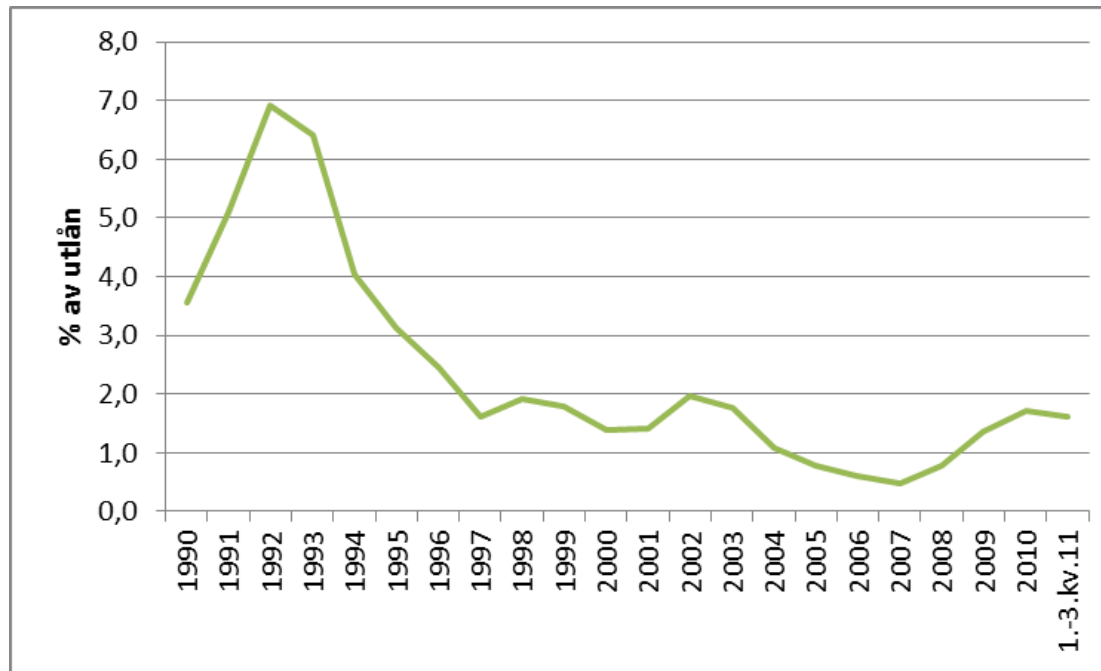
Bankenes tap og vekst i BNP og konsum 1986-1994

- Tap på boliglån har vært lave
- Men innstramninger i husholdningene gir betydelige næringstap
- Desto mer husholdningene må stramme inn, desto større blir tapene på næringslån

Kilder: Statistisk sentralbyrå og Finanstilsynet

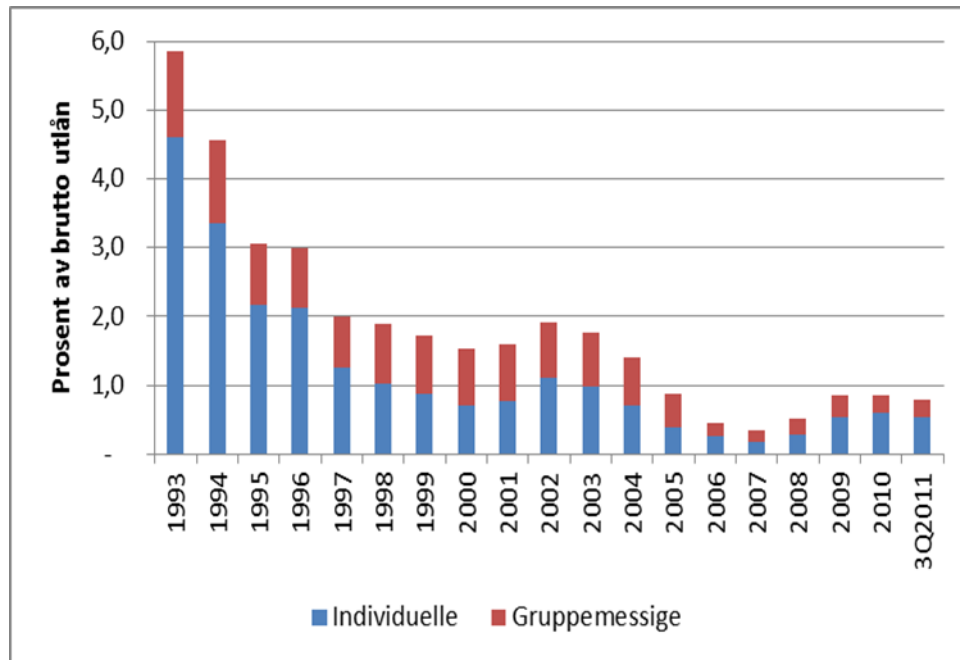
Mislighold på bankenes utlån

Kilde: Finanstilsynet

Bankenes tapsnedskrivninger

Bankenes tapsnedskrivninger (beholdning)

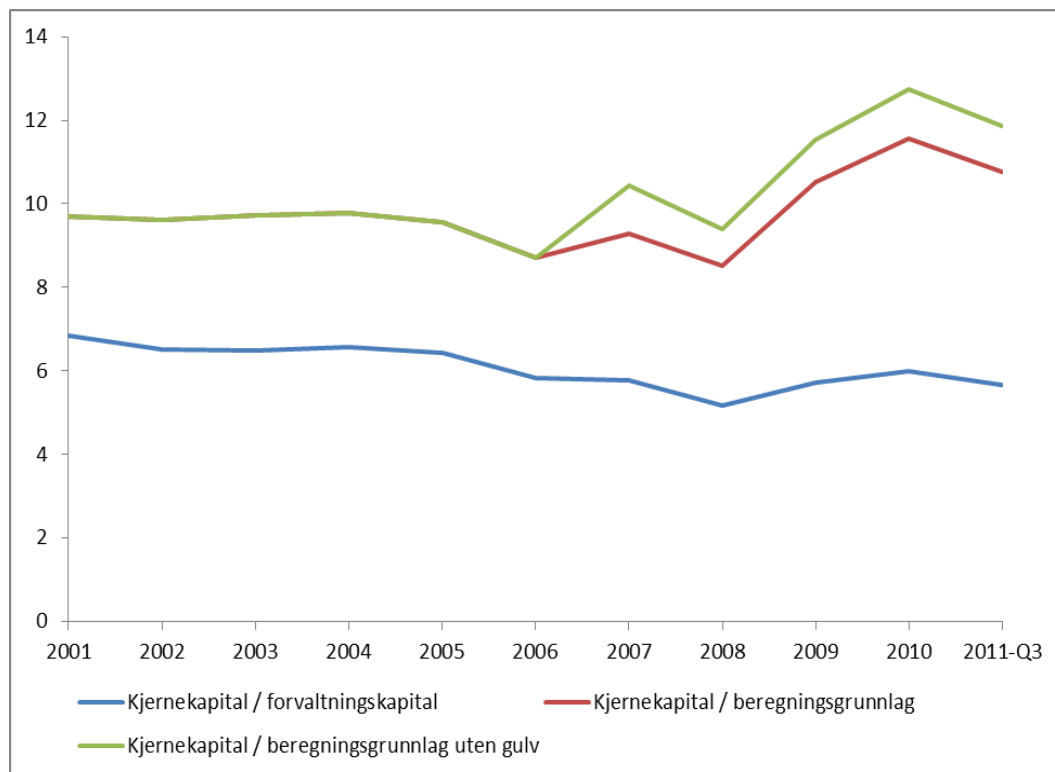

Kilde: Finanstilsynet

- Bankenes samlede tapsnedskrivninger har over lang tid vært synkende
- Utviklingen skyldes både regelendringer og bedret kvalitet på utlånsporteføljen
- Gode konjunkturer har også bidratt
- Ingen buffer som kan dekke en uventet økning i utlånstapene

Hva er riktig mål på tapsabsorberende kapital?

Kjernekapital i norske banker*

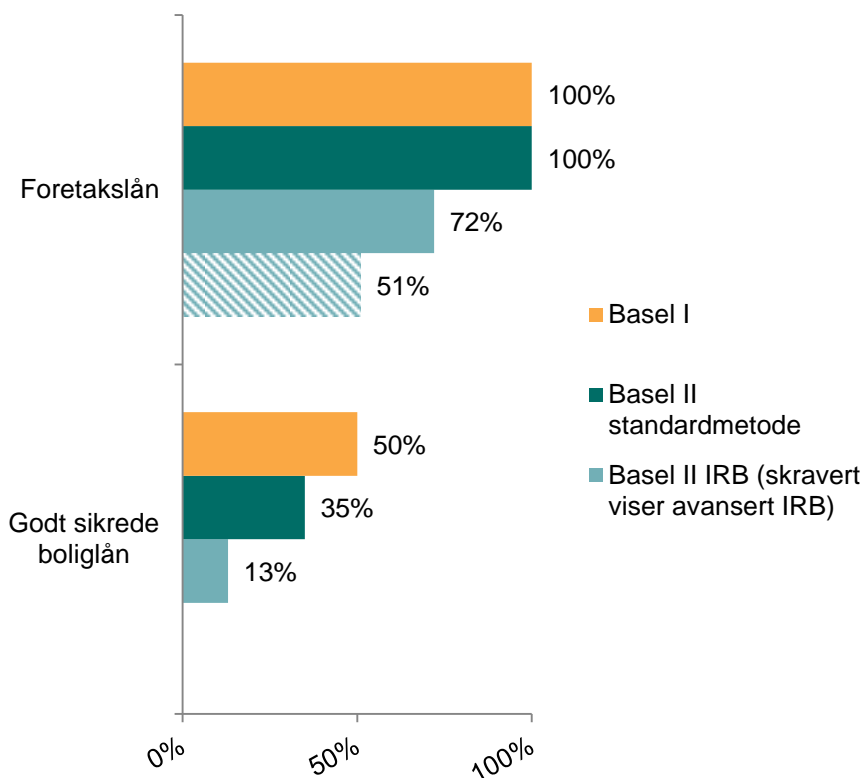
* Inkludert boligkredittforetak

Kilde: Finanstilsynet

- Norske banker har etter 1993 hatt gjennomgående bedre kapitaldekning enn de siste tiårene før bankkrisen på 80-/90-tallet
- Bedringen i kjernekapitaldekning etter 2006 skyldes i høy grad lavere beregningsgrunnlag fra Basel II
- Gulvet bidrar til å begrense effekten av lavere risikovekter under Basel II

Lavere risikovekter

Risikovekter. Foretakslån og boliglån

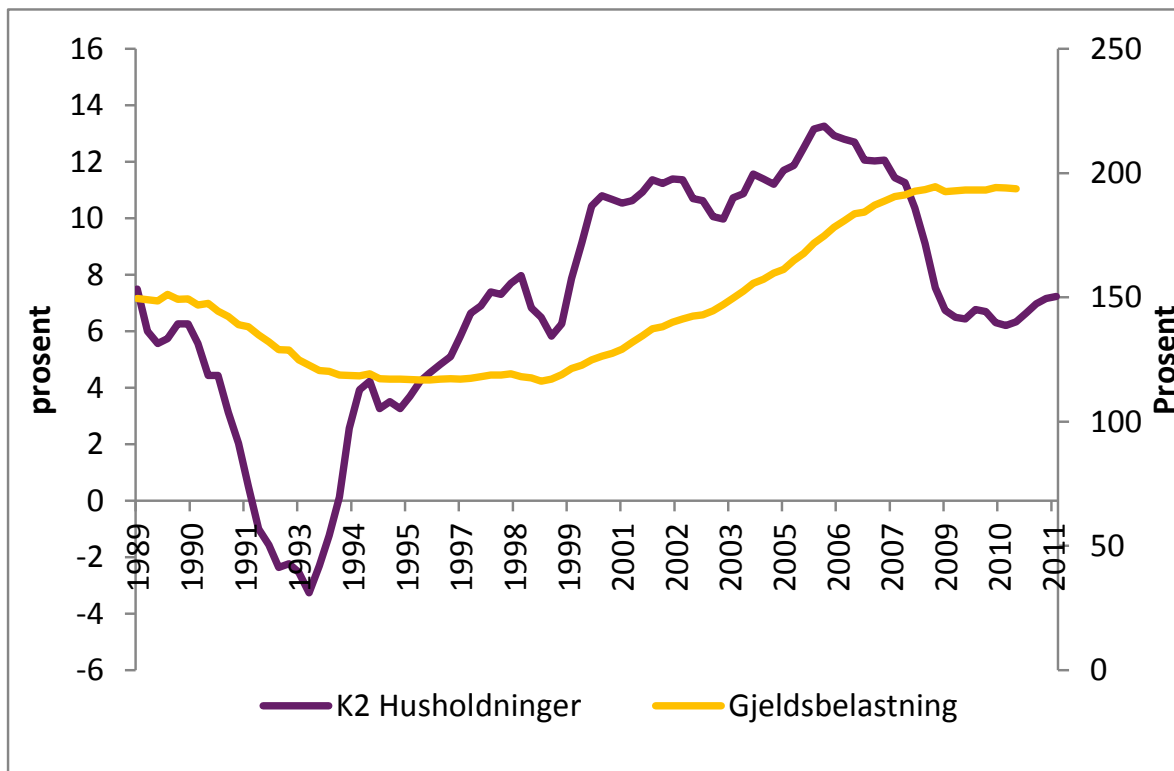
Kilde: Finanstilsynet

- Risikovekter ble redusert betydelig under Basel II, og særlig for boliglån under IRB
- Ikke intensjonen
- Modellbaserte risikovekter reflekterer historiske erfaringer, og tilgjengelige data reflekterer stabile år for norsk økonomi
- Beregningsgrunnlaget vil i begrenset grad reflektere systemisk risiko som andrerundeeffekter i økonomien

Høyere krav til ren kjernekapital i EU

- Finanstilsynet støtter initiativet om oppkapitalisering fra EBA, og legger til grunn at alle banker og finansieringsforetak har minst 9 prosent ren kjernekapital innen utgangen av juni
- Kravet er vesentlig over minstekravet i dag, og over minstekravene i Basel III
- Hensikten er å øke egenkapitalen – ikke å redusere beregningsgrunnlaget

Husholdningenes gjeldsvekst og gjeldsbelastning

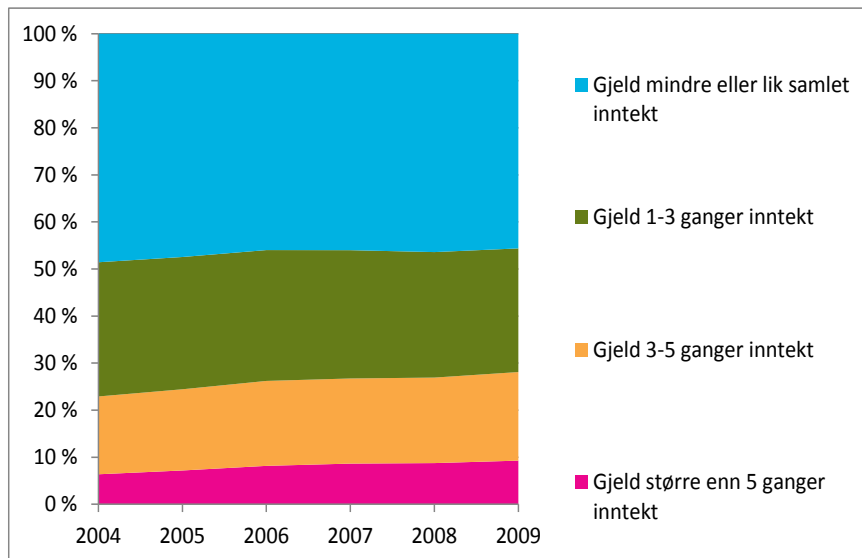

- Kredittveksten i husholdningene økte gjennom 2011, til 7,3 prosent i desember
- Husholdningenes gjeldsbelastning har økt betydelig de siste 15 årene – samlet sett er gjelden nesten dobbel så høy som inntekten

Kilde: Statistisk sentralbyrå

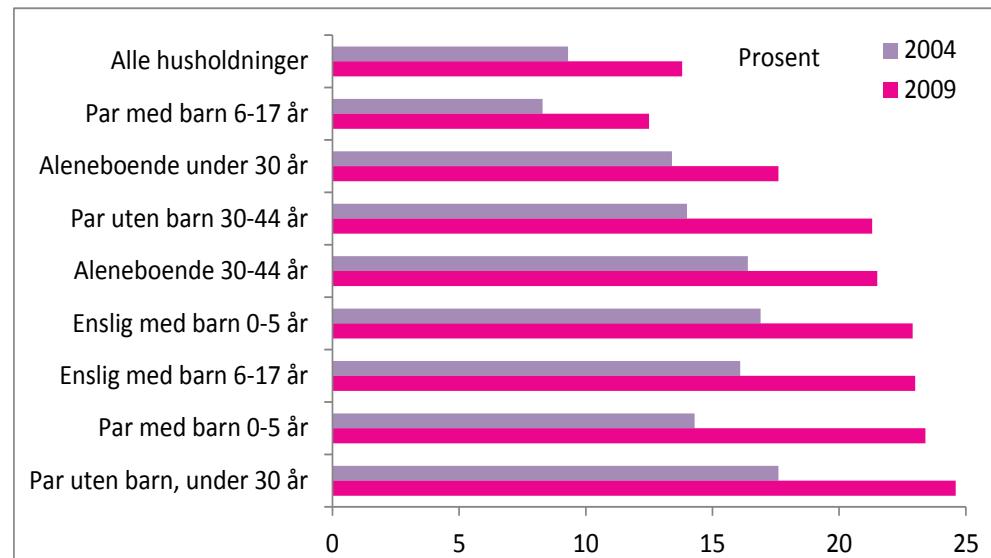
Gjeldstyngede husholdninger

Husholdninger med gjeld etter gjeldsgrad

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Husholdninger med gjeld over 3 x inntekt

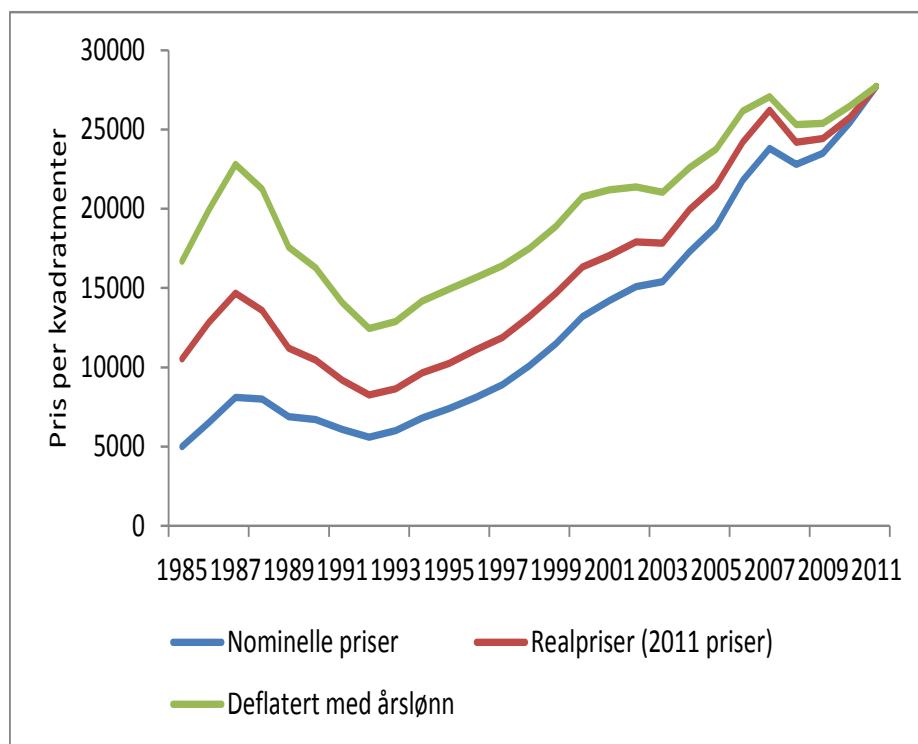

Kilde: Statistisk sentralbyrå

- Andelen husholdninger med høy gjeldsgrad øker
- Gjelden øker mest hos yngre husholdninger og hos husholdninger i de lavinntektsgruppene

Det norske boligmarkedet

Nominelle og reelle priser pr. kvadratmeter på brukte boliger

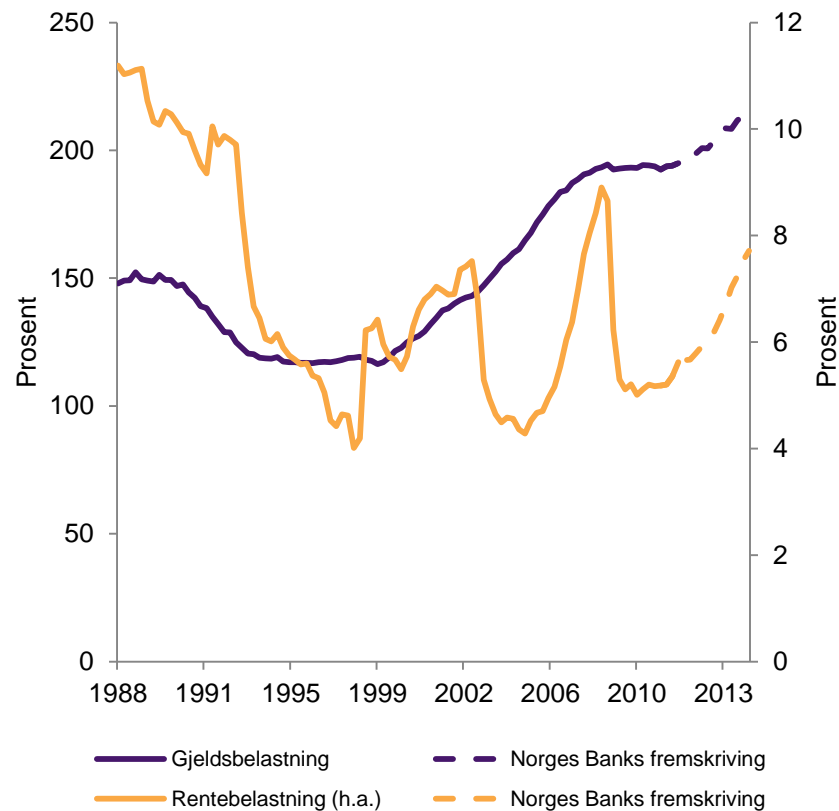

Kilde: NEF/EFF/ECON/Finn.no, SSB og Finanstilsynet

- Boligprisene er på et historisk høyt nivå
 - Utgang 2011: 27 700 per kvm.
- Gjelder uansett hvordan de måles
 - Vekst fra toppåret 1987
 - Nominelt: 242 prosent
 - Reelt: 88 prosent
 - Deflatert med årslønn: 22 prosent

Husholdningenes gjelds- og rentebelastning

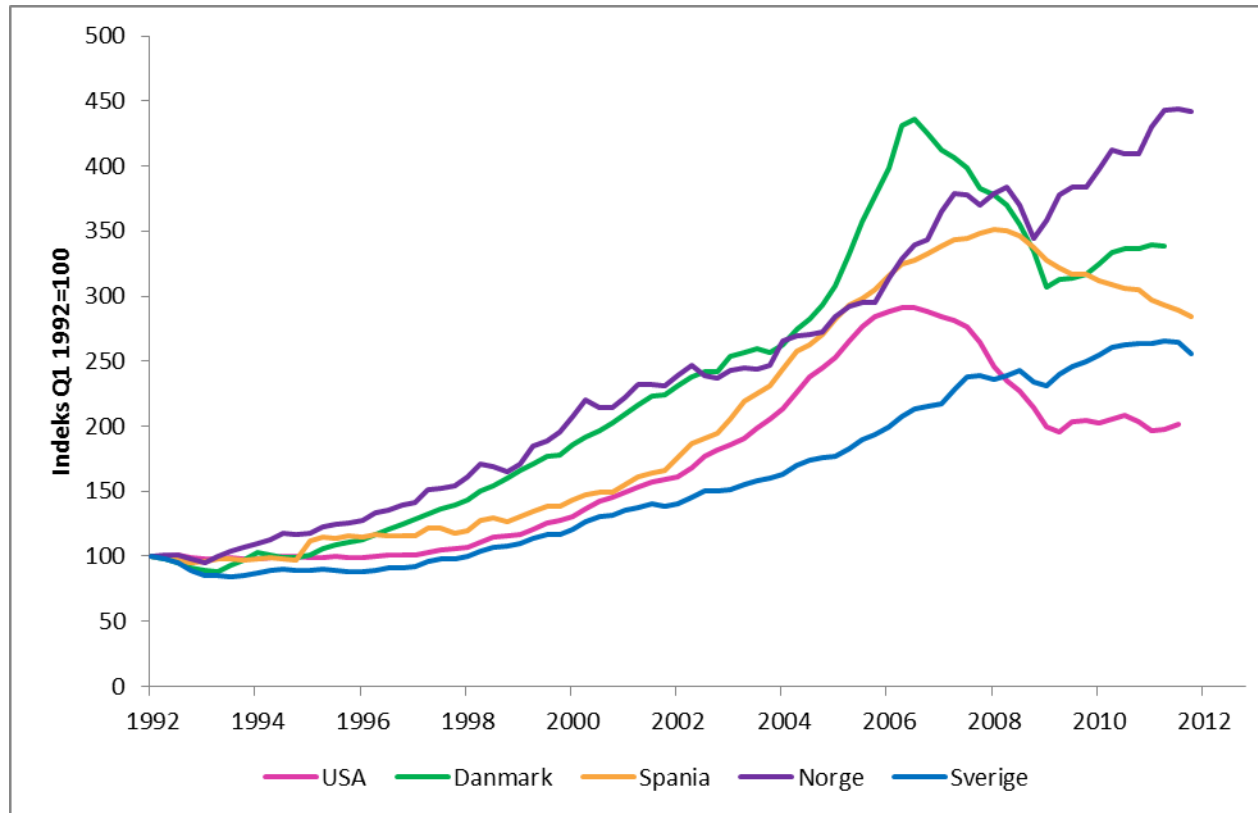
Husholdningenes gjelds- og rentebelastning

- Rentebelastningen er lav med dagens rentenivå, men øker når renten øker

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank

Boligpriser utvalgte land

Prisvekst 1992-2011:

Norge +344 %

Prisvekst 1992- topp:

USA +191%

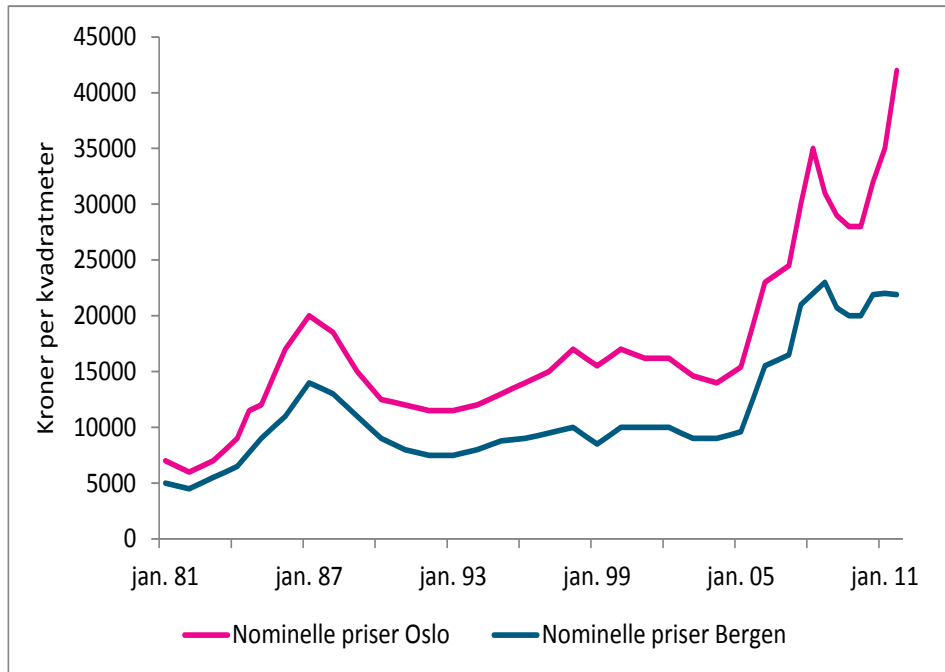
Sverige +166%

Spania +251%

Danmark +336 %

Kilde: Datastream

Prisutvikling på kontorlokaler

Kilde: OPAK

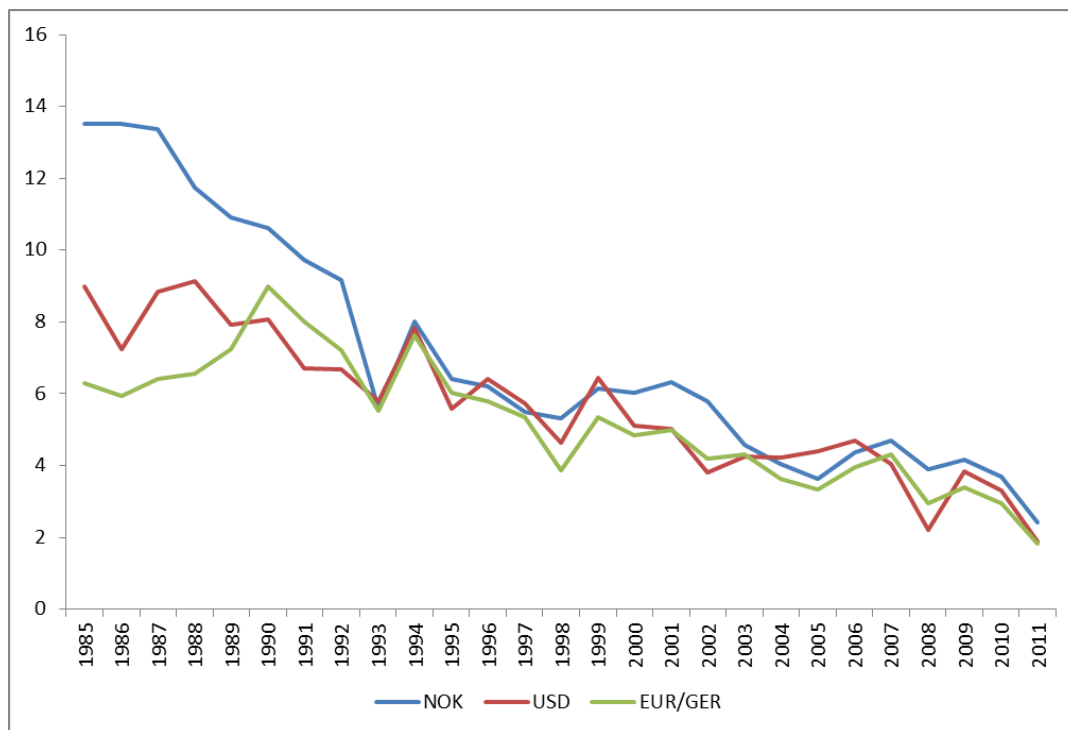
- Prisene på næringseiendom er historisk høye
- Bankene har høy eksponering mot næringseiendom
- Dersom husholdningene må stramme inn forbruket, svekkes utsiktene for næringseiendom

Utfordringer i livsforsikring

- En vesentlig del av selskapenes forpliktelser er
 - Langvarige
 - Med livsvarige ytelser (opplevelsesrisiko)
 - Med avkastningsgarantier (avkastnings-/renterisiko)
- Levealderen øker – avsetningene må styrkes
- Kraftig rentefall: Eksisterende avkastningsgarantier er fastsatt i en periode med høyere rentenivå – utfordrende å oppfylle disse når renten er lav
- Solvens II synliggjør avkastningsrisikoen knyttet til garanterte produkter

Det generelle rentenivået har falt over flere tiår

10-års statsrente

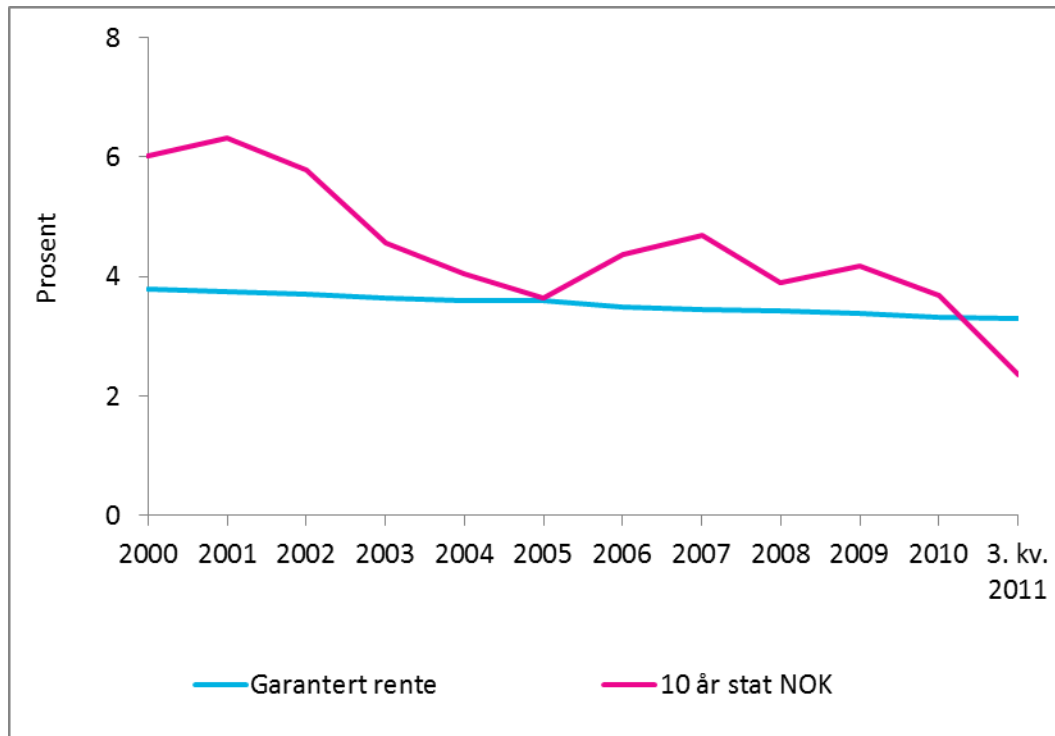

Kilde: Datastream

- Historisk har den risikofrie renten ligget over den garanterte renten på forpliktelsene
- År med høy avkastning har gitt buffere som kan tæres på i enkeltår med dårlig avkastning

Lange, risikofrie renter er nå betydelig under rentegaranti

10-års statsrente vs garantert rente på pensjonsforpliktelsene

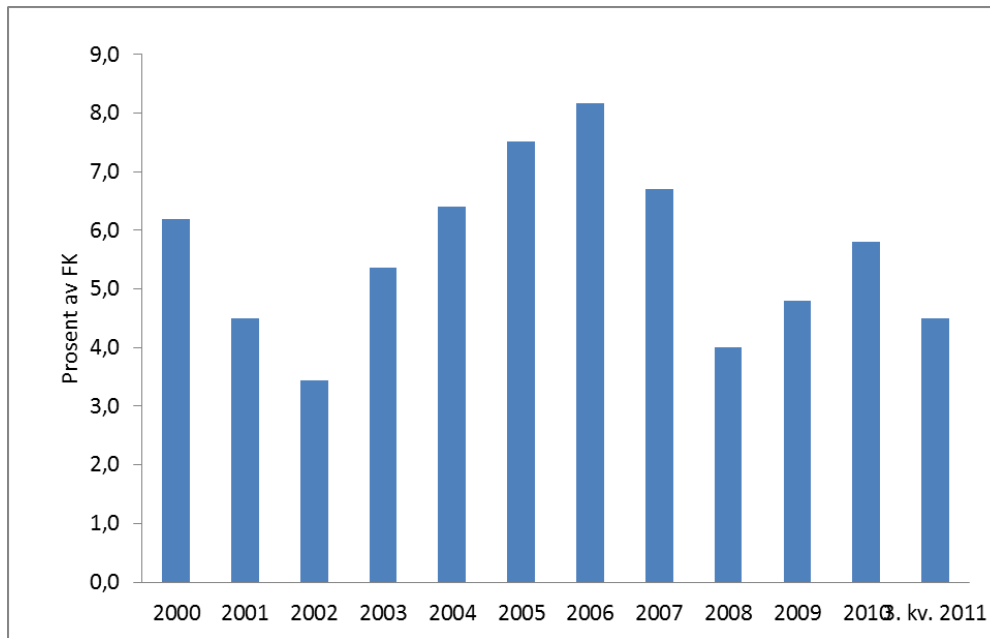

- Rentegaranti kan i dag ikke oppfylles med risikofri rente
- Plassering i andre aktiva kan gi høyere forventet avkastning
- Innebærer høyere risiko som krever mer bufferkapital

Kilde: Finanstilsynet

Bufferkapital etter gjeldende regelverk

Bufferkapital

Kilde: Finanstilsynet

- Gjeldende soliditetsregelverk tar ikke hensyn til langsiktig renterisiko.
- Bufferkapitalen etter gjeldende regelverk svinger i stor grad i takt med utviklingen i aksjemarkedet
- Aksjekursfallet i 2011 har tæret på selskapenes bufferkapital

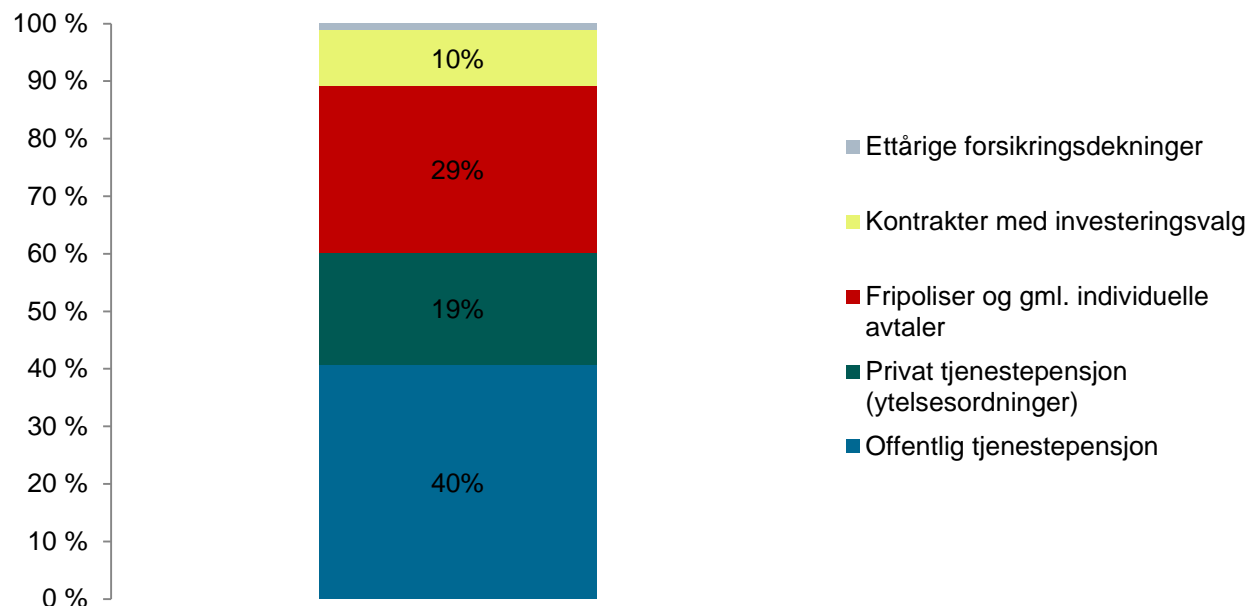
Note: Bufferkapitalen er kapitalelementer utover lovpålagte soliditets- og sikkerhetskrav og består av overskytende kjernekapital (kjernekapitalmargin), tilleggsavsetninger begrenset oppad til årets renteforpliktelse, kursreguleringsfond og risikoutjevningfond.

Produktene utforming påvirker selskapenes risiko

Varig lavt rentenivå er generelt problematisk for produkter med avkastningsgaranti, men renterisikoen er ulik for ulike produkter:

- **Offentlig tjenstepensjon uten mulighet for omdanning til fripoliser:**
–prising av rentegaranti innebærer at selskapene i stor grad har overført risikoen for lav rente til arbeidsgiverne
- **Tjenstepensjon i privat sektor med mulighet for omdanning til fripoliser:**
–prising av rentegaranti innebærer at selskapene har redusert risikoen knyttet til lav rente, men mulighet for omdanning til fripoliser innebærer at risikoen potensielt kan bli stor
- **Fripoliser uten prising av rentegaranti:**
–utfordrende i et lavrentescenario

Selskapenes forpliktelser fordelt på type kontrakt

- Private ytelsesordninger kan bli fripoliser i fremtiden, omfang avhenger av jobbskifte og omdanning av ytelsesordninger
- 10-15 prosent av medlemmene i private ytelsesordninger får fripoliser hvert år som følge av jobbskifte
- Sterk vekst i fripolisebestanden senere år, antallet fripoliser økte fra 600 000 i 2005 til 860 000 i 2010

Kilde: FNO, Finanstilsynet

Solvens II synliggjør renterisiko

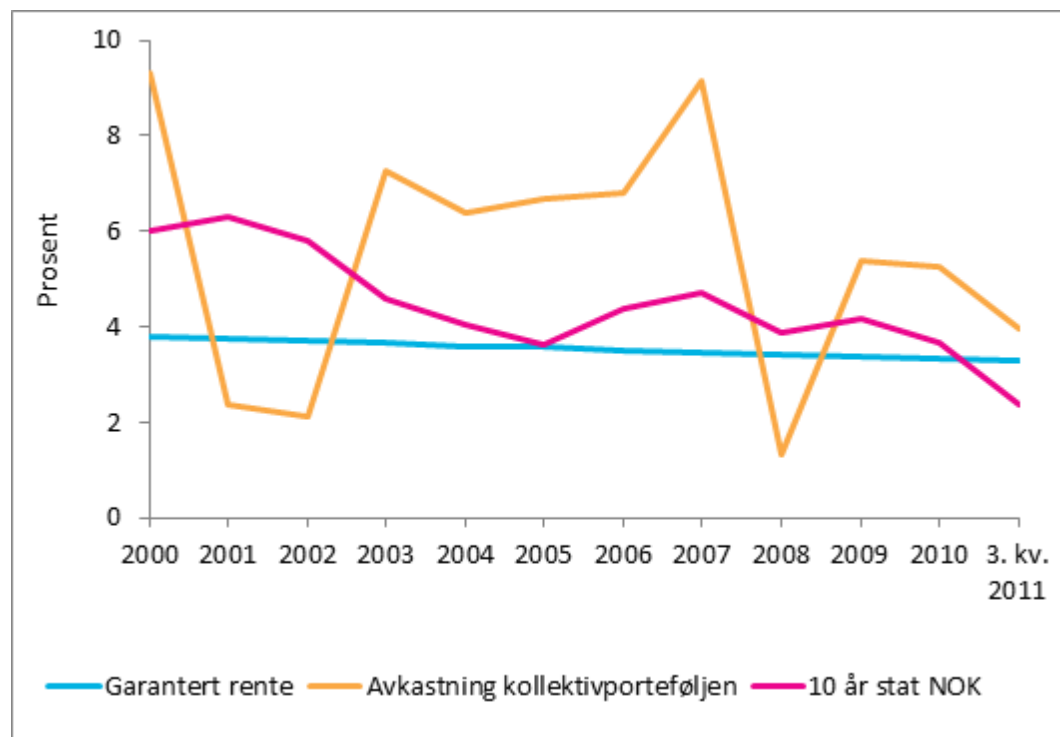
- Kombinasjonen lavt rentenivå og lave kundebuffer gir høy risiko for at selskapene ikke kan oppfylle rentegarantien fremover, selskapene må ha kapital som står bak risikoen de har påtatt seg
- Siste konsekvensberegning for Solvens II gjennomført i 2010 (basert på tall per 31.12.2009) viser en betydelig skjerping av kapitalkravene for livsforsikrings-selskapene: Gjennomsnittlig dekningsgrad falt fra det dobbelte av gjeldende krav til et nivå så vidt over kravet etter Solvens II.
- Utviklingen i finansmarkedene etter 2010 innebærer at situasjonen er forverret siden beregningsstudien ble gjennomført.

NOU 2012:3 Fripoliser og kapitalkrav

Banklovkommisjonen har foreslått tiltak som kan begrense veksten i omfanget av fripoliser

- Frivillig konvertering av tradisjonelle fripoliser til kontrakter med investeringsvalg
- Konvertering av fripoliser med lav verdi til individuell pensjonsspareavtale. Arbeidstaker som tar arbeid hos ny arbeidsgiver med ytelsesordning, kan kreve at pensjonsrettighetene og midlene overføres til denne ordningen.
- Forkortet utbetalingstid for fripoliser med lav verdi

Tilrettelegging for langsiktig og sikker forvaltning av pensjonsmidler

Kilde: Finanstilsynet

- Det lave rentenivået er utfordrende for livsforsikring med garantert rente – i alle land, ikke bare Norge
- Finanstilsynet har foreslått et nytt sammenslått bufferfond som er større og mer fleksibelt med hensyn til å dekke tap – gir økt mulighet for risikoutjevning over tid
- Et slikt fond vil gi bedre mulighet for mer langsiktig kapitalforvaltning med høyere forventet avkastning

Soliditetsutfordringer i livselskapene

- Ingen rask og enkel løsning - verken i Norge eller andre land
- Behov for økt kapital
- Banklovkommisjonens forslag bidrar til redusert sårbarhet
- Ytterligere tiltak bør iverksettes for å gi livselskapene bedre mulighet til å jevne ut avkastningsrisikoen over tid

Oppsummering

- Norsk økonomi er god. Det er orden i statsfinansene. Bankene er solide og lønnsomme.
- Det gir oss et godt utgangspunkt for å håndtere virkningene av finansuroen og nedgangstider.
- Vi kan bli hardere rammet enn for 3 år siden.
- Bankene må øke egenkapitalen ytterligere for å være i stand til å yte kreditt i nedgangstider.
- Sterk vekst i husholdningenes gjeld og boligprisene er en fare for framtidig stabilitet.
- Livsforsikringselskapene trenger mer kapital. Nye regler for fripoliser og bedre muligheter til å håndtere avkastningsrisiko vil gjøre det lettere å øke egenkapitalen.

FINANSTILSYNET

Revierstredet 3
Postboks 1187 Sentrum
0107 Oslo

www.finanstilsynet.no

